

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ข้าวถือเป็นสินค้าเกษตรที่มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจและสังคมไทย เพราะเป็นพืชที่เกี่ยวข้องกับประชากรทั้งประเทศในฐานะเกษตรกรกว่า 3.7 ล้านครอบครัว นอกจากนี้ข้าวเป็นสินค้าที่สร้างรายได้อย่างมีนัยสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจ และยังเป็นวัตถุดิบให้กับภาคอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องอีกมากมาย ดังนั้นนโยบายภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับสินค้าข้าวจึงมีความสำคัญต่อการดำเนินกิจกรรมทางการค้าในปัจจุบัน ประโยชน์และผลกระทบจากการดำเนินนโยบายนั้นก็จะส่งผ่านไปสู่มูลุฑ์ที่เกี่ยวข้อง ทั้งเกษตรกรในฐานะผู้ผลิต ผู้บริโภค โรงสีข้าว บริษัทเอกชนและแม้แต่นัการัฐ รวมถึงประชาชนผู้เสียภาษีทุกคน ในปัจจุบันมีการเปิดการค้าเสรีข้าวจึงทำให้ประเทศไทยมีการขยายตัวในปริมาณการค้าสินค้าข้าวมากขึ้นและอาจจะส่งผลทำให้ไทยกลายเป็นแหล่งศูนย์กลางการค้าข้าวของโลกตามมา

ประเทศไทยเป็นหนึ่งในสมาชิกสมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (ASEAN) ซึ่งมีการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจอาเซียน (ASEAN Economic Community: AEC) โดยจัดตั้งขึ้นเพื่อเสริมสร้างความสามารถในการแข่งขันให้กับสินค้าอาเซียนในตลาดโลก ได้กำหนดให้ประเทศในอาเซียนเดิม ได้แก่ ไทย อินโดนีเซีย มาเลเซีย สิงคโปร์ ฟิลิปปินส์ และบรูไน ต้องลดภาษีสินค้าข้าวเป็นศูนย์ นับตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม 2553 เป็นต้นไป และกำหนดให้ ประเทศ เขมร เวียดนาม ลาว และพม่า ที่ได้เข้าร่วมกับประชาคมอาเซียนในภายหลัง ต้องลดภาษีสินค้าข้าวเป็นศูนย์ในปี 2558 โดยขึ้นอยู่กับว่าเป็นสมาชิกเดิมหรือสมาชิกใหม่ ยกเว้นรายการสินค้าอ่อนไหว ที่แต่ละประเทศสมาชิกสงวนการลดภาษีเหลือเพียง 5% และจะต้องทยอยลดเครื่องมือกีดกันทางการค้าที่ไม่ใช่ภาษีให้หมดไป เช่น การจำกัดโควตานำเข้าระหว่างประเทศสมาชิก หรือการกำหนดมาตรฐานสินค้า หรือการออกใบอนุญาตนำเข้า เป็นต้น อีกทั้งประเทศไทยเป็นหนึ่งในสมาชิกของกลุ่มอนุภูมิภาคแม่น้ำโขง (GMS) ทำให้มีการพัฒนาโครงข่ายโครงสร้างพื้นฐานตามกรอบความร่วมมืออนุภูมิภาค โดยการสนับสนุนจากธนาคารพัฒนาแห่งเอเชีย (ADB) ไม่ว่าจะเป็นการสร้างท่าเรือในแม่น้ำโขง การสร้างถนนโครงข่ายการพัฒนาเศรษฐกิจ ได้แก่ เส้นทาง R3A (เส้นทางไทย - ลาว - จีนตอนใต้) เส้นทาง R3B (เส้นทาง ไทย - พม่า - จีนตอนใต้) และการสร้างสะพานข้าม

แม่น้ำโขง ที่อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย (กรมการขนส่งทางบก,2552) ทำให้ในปัจจุบันทิศทางการค้าชายแดนในเขตภาคเหนือกับประเทศเพื่อนบ้านมีแนวโน้มมากขึ้นไม่ว่าจะเป็นประเทศพม่าและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ซึ่งมีพรมแดนติดต่อกันประมาณ 2,103 กิโลเมตร และการติดต่อด้านการค้ากับจีนตอนใต้ (มณฑลยูนนาน) ที่ทำการค้าระหว่างกันในลักษณะการค้าชายแดนผ่านทางแม่น้ำโขง บริเวณอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย โดยมูลค่าการค้าชายแดนภาคเหนือตั้งแต่ปี 2548 – 2553 ระหว่างไทยกับประเทศพม่า ประเทศลาว และประเทศจีนตอนใต้เพิ่มสูงขึ้น ดังตาราง 1.1

ตารางที่ 1.1 แสดงมูลค่าการค้าชายแดนภาคเหนือกับประเทศเพื่อนบ้าน ตั้งแต่ปี 2548-2553

รายการ	2548	2549	2550	2551	2552	2553
ภาคเหนือ-พม่า						
ส่งออก	16,701.80	14,899.30	16,420.70	24,928.40	31,379.10	34,465.80
นำเข้า	1,422.60	2,034.40	1,803.50	1,687.90	1,717.80	1,490.40
ดุลการค้า	15,279.20	12,864.90	14,617.20	23,240.50	29,661.30	32,975.40
ภาคเหนือ-ลาว						
ส่งออก	1,633.30	1,439.60	1,294.00	1,972.80	2,584.40	5,036.50
นำเข้า	593.5	788	942.9	785.1	1,222.90	2,006.90
ดุลการค้า	1,039.80	651.60	351.10	1,187.70	1,361.50	3,029.60
ภาคเหนือ-จีนตอนใต้						
ส่งออก	4,075.20	4,108.20	5,593.80	3,645.70	3,218.90	3,210.30
นำเข้า	1,104.40	1,089.60	993.2	1,362.40	1,243.30	955.5
ดุลการค้า	2,970.80	3,018.60	4,600.60	2,283.30	1,975.60	2,254.80
ที่มา : ด้านศุลกากรในภาคเหนือ , ธนาคารแห่งประเทศไทย						

ปัจจัยที่ส่งผลให้การค้าชายแดนปี 2553 เพิ่มขึ้น เป็นผลมาจากการที่ไทยและอาเซียนได้มีการเปิดเขตการค้าเสรีอาเซียน (อาฟตา) ตั้งแต่วันที่ 1 ม.ค.2553 มีการลดภาษีสินค้ากว่า 8,300 รายการเหลือ 0% และเศรษฐกิจประเทศเพื่อนบ้านมีอัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจในระดับสูง 5-7% เป็นผลให้มีความต้องการสินค้าต่าง ๆ เพิ่มขึ้น (ผู้จัดการรายวัน , 2554)

ประกอบกับในระหว่างปี 2552 - 2553 รัฐบาลมีการปรับเปลี่ยนมาตรการแทรกแซงตลาดข้าวจากโครงการรับจำนำข้าวเปลือก ซึ่งเกษตรกรต้องนำข้าวเปลือกมาฝาก ณ โรงสีข้าวที่เข้าร่วมโครงการฯ มาเป็นโครงการประกันรายได้เกษตรกร โดยกำหนดให้เกษตรกรขึ้นทะเบียน

ผู้ปลูกพืช และรัฐจ่ายเป็นค่าส่วนต่างของราคาข้าวที่รัฐประกันกับราคาเกณฑ์กลางอ้างอิง ให้เกษตรกรรายบุคคลผ่านธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ทำให้มีความน่าเชื่อว่า โรงสีข้าวซึ่งเคยได้รับผลประโยชน์จากการเป็นหน่วยรับฝากข้าวในโครงการรับจำนำจะขาดรายได้ และการเปิดตลาดข้าวของประชาคมอาเซียน จะเป็นช่องทางและโอกาสสำคัญให้ผู้ประกอบการ โรงสีข้าวปรับตัวภายหลังรัฐบาลปรับเปลี่ยนนโยบายในการแทรกแซงตลาดข้าว โดยเข้ามามีบทบาทในกระบวนการค้าข้าวผ่านชายแดนในรูปแบบของผู้ส่งออกข้าวสาร ประเภท(1)ทั่วไป (2)หีบห่อไม่เกิน 12 กก. หรือ (3)ผู้ค้าข้าวชายแดน อีกทั้งโดยข้อเท็จจริงแล้ว ผู้ประกอบการโรงสีข้าวแต่ละรายย่อมมีความสามารถในการหาปัจจัยการผลิตได้ในระดับราคาที่แตกต่างกันและราคาปัจจัยการผลิตนี้จะเป็นตัวสะท้อนความสามารถของผู้ประกอบการ ดังนั้นการศึกษาโดยใช้รูปแบบฟังก์ชันกำไร(profit function) จะเป็นการนำตัวแปรด้านราคาปัจจัยการผลิตเข้ามาร่วมพิจารณาด้วย โดยสะท้อนว่าหากผู้ประกอบการที่มีความสามารถหาปัจจัยการผลิตได้ในราคาที่แตกต่างกันย่อมส่งผลต่อความสามารถในการทำกำไรได้ จึงเกิดประเด็นการศึกษาประสิทธิภาพเชิงกำไรของโรงสีข้าวและปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจทำให้โรงสีข้าวปรับตัวเป็นผู้ส่งออกข้าวสารผ่านชายแดน ซึ่งจะยังผลต่อการพัฒนาศักยภาพระบบตลาดข้าวของประเทศไทยและอาเซียนต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อวิเคราะห์ประสิทธิภาพเชิงกำไรของโรงสีข้าวในพื้นที่ภาคเหนือ
2. เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความไม่มีประสิทธิภาพเชิงกำไรของโรงสีข้าวในพื้นที่ภาคเหนือ
3. เพื่อศึกษาถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจเป็นผู้ส่งออกข้าวผ่านชายแดนของโรงสีข้าวในพื้นที่ภาคเหนือ

1.3 ประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษา

1. ทราบถึงประสิทธิภาพเชิงกำไรและระดับความสำคัญของปัจจัยต่างๆ ที่มีผลต่อประสิทธิภาพเชิงกำไรรวมถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความไม่มีประสิทธิภาพเชิงกำไรของโรงสีข้าวในพื้นที่ภาคเหนือ เพื่อนำไปกำหนดเป็นข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในการส่งเสริม พัฒนารูกรักโรงสีข้าว ซึ่งเป็นหน่วยธุรกิจที่สำคัญในการยกระดับราคาข้าวให้เกษตรกรในอนาคตต่อไป
2. ทำให้ได้รับข้อมูลอันเป็นประโยชน์แก่หน่วยงานภาครัฐหรือหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องในการส่งเสริมการลงทุนแก่ผู้ประกอบการ โรงสีข้าวในรูปแบบการค้าผ่านชายแดนอันส่งผลต่อระดับรายได้โดยรวมของประเทศและการเป็นศูนย์กลางการค้าข้าวในภูมิภาคอาเซียนต่อไปในอนาคต

1.4 ขอบเขตการศึกษา

การศึกษานี้ผู้ศึกษาได้กำหนดขอบเขตจังหวัดที่จะทำการศึกษาทั้งหมด 17 จังหวัด ได้แก่ เชียงใหม่ เชียงราย ลำพูน ลำปาง อุตรดิตถ์ แพร่ น่าน พะเยา แม่ฮ่องสอน นครสวรรค์ กำแพงเพชร ตาก เพชรบูรณ์ อุตรดิตถ์ พิจิตร พิษณุโลก อุทัยธานี ได้กำหนดขอบเขตการศึกษา โดยเลือกศึกษา จากกลุ่มประชากร คือ ผู้ประกอบการค้าข้าวประเภท โรงสีขนาดกลางและโรงสีขนาดใหญ่ ในเขตพื้นที่ภาคเหนือ จำนวน 564 ราย (กรมการค้าภายใน, 2553)

1.5 นิยามศัพท์

ผู้ศึกษาได้กำหนดนิยามศัพท์เพื่อให้เกิดความเข้าใจและอยู่ในขอบเขตตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

โรงสีข้าว หมายถึง กิจการซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้แปรรูปสีข้าวเปลือกเป็นข้าวสารเพื่อขายไป ยังตลาดผู้บริโภคกลุ่มต่างๆ รายได้ส่วนหนึ่งของโรงสีจึงมาจากค่าบริการในการสีข้าว รวมทั้งผลประโยชน์ได้จากการสีข้าวเช่น รำข้าว แกลบ ในที่นี้จะแบ่งโรงสีออกเป็น 2 ประเภทตามขนาดกำลังผลิตคือ โรงสีขนาดกลางที่มีกำลังผลิตตั้งแต่ 5-20 ตันข้าวเปลือก/วัน และโรงสีขนาดใหญ่ กำลังผลิตมากกว่า 20 ตัน ข้าวเปลือก/วัน ขึ้นไป

ข้าวหน้าปี คือ (ข้าวหน้าฝน) เป็นข้าวที่ปลูกในฤดูการทำนาปกติ เริ่มตั้งแต่เดือนพฤษภาคมถึงตุลาคมและเก็บเกี่ยวเสร็จสิ้นล่าสุดไม่เกินเดือนกุมภาพันธ์

ข้าวหน้าปรัง คือ ข้าวที่ปลูกนอกฤดูการทำนาปกติ เริ่มตั้งแต่เดือนมกราคมในบางท้องที่จะเก็บเกี่ยวอย่างช้าที่สุดไม่เกินเดือนเมษายน นิยมปลูกในท้องที่ที่มีการชลประทานดี

ผู้ประกอบการค้าข้าวประเภทค้าข้าวส่งไปต่างประเทศ (ทั่วไป) คือ ผู้ที่ได้รับหนังสืออนุญาตให้ประกอบการค้าข้าว ซึ่งเป็นนิติบุคคล ที่จัดตั้งตามกฎหมายมีวัตถุประสงค์ในการค้าข้าวส่งไปจำหน่ายต่างประเทศ มีทุนจดทะเบียนไม่น้อยกว่าห้าล้านบาทและต้องดำรงสต็อกข้าวสารไว้ไม่น้อยกว่าห้าร้อยตันภายในสิบห้าวันนับแต่วันที่ได้รับหนังสืออนุญาตประกอบการค้าข้าวและตลอดเวลาที่ได้รับหนังสืออนุญาตประกอบการค้าข้าว

ผู้ประกอบการค้าข้าวประเภทค้าข้าวส่งไปต่างประเทศ กรณี ผู้ค้าชายแดน คือ ผู้ที่ได้รับหนังสืออนุญาตให้ประกอบการค้าข้าว ซึ่งต้องมีภูมิลำเนาอยู่ในจังหวัดชายแดนที่ติดต่อกับต่างประเทศและต้องส่งออกข้าวสารไปจำหน่ายเฉพาะประเทศที่มีชายแดนติดต่อกับประเทศไทย โดยมีมูลค่าการส่งออกไม่เกินวันละหนึ่งล้านบาท

ผู้ประกอบการค้าข้าวประเภทค้าข้าวส่งไปต่างประเทศ กรณี ผู้ส่งออกข้าวสารบรรจุ
กล่อง หรือหีบห่อ น้ำหนักสุทธิไม่เกิน 12 กก. คือ ผู้ที่ได้รับหนังสืออนุญาตให้ประกอบการค้าข้าว
ซึ่งเป็นนิติบุคคลมีทุนจดทะเบียน 5 ล้านบาท และ จดทะเบียนเป็นผู้ส่งออกข้าวสารบรรจุถุงน้ำหนัก
สุทธิไม่เกิน 12 กก. และจดทะเบียนลิขสิทธิ์ในตราเครื่องหมายของข้าวสาร แล้ว

ผู้ส่งออกข้าวผ่านชายแดน คือ ผู้ประกอบการค้าข้าวซึ่งจดทะเบียนประเภทค้าข้าวส่งไป
จำหน่ายต่างประเทศ กรณี ทั่วไป , ผู้ค้าชายแดน และผู้ส่งออกข้าวสารบรรจุกล่อง หรือหีบห่อ
น้ำหนักสุทธิไม่เกิน 12 กก. ซึ่งสามารถส่งออกข้าวผ่านชายแดนทั้งทางบก ทางน้ำ โดยส่งออกข้าว
ไปยังประเทศที่มีชายแดนติดต่อกับประเทศไทย เช่น พม่า ลาว รวมถึงการส่งผ่านไปยังประเทศจีน
เวียดนาม เป็นต้น